

המרד על הים (III)

כן נשתה לחיי הספינות העומדות רתוקות אל המזח לחיי המכונות, הוודים, לחיי ארובות העשן. ונשתה ונשתה לחיי חברות ימאים שהעזה לנעוץ את שיניה בבשר מנגנון מנוון.

(חיים חפר).

בני בני אבשלום!

כשישבו שלושה הצעירים שחיברו את "קריאת האחים לימאים" מסביב לשולחן בקפה מאור, תל-אביב, והכינו את הרשימה הראשונה של החתימות הרצויות, הופיע בראש הרשימה האיש אשר שמו היה לשם נרדף למצפון תנועת הפועלים: נתן אלתרמן, איש הסדר השביעי. גם אמצעי השינוע היה ברור להם: האם לא היה נתן אלתרמן הראשון שפיאר את פעולות הימאים בימי ההפעלה? כיצד יוכל הוא לפנות להם עורף בימי מצוקתם? אולם נתן אלתרמן, כשפנו אליו באותו ערב בקפה כסית, לא הגיב הגבה רגשית, כרוב חותמי הקריאה. אמר אלתרמן: עלי להשתכנע תחילה שהימאים צודקים. הוא ביקש שהות של שבוע כדי להרהר בדבר. בינתיים הופיעה הקריאה ללא חתימתו. המאבק על נפשו של אלתרמן הפך, מאז אותו רגע, כמעט לחזית עיקרית במאבק, כמעט לכל הנוגעים בדבר היתה ההרשעה שאם אפשר לשכנע את המשורר ענייה-הליכות, תשוכנע תנועת הפועלים כולה, תהגיש דעת הקהל בקרב ההסתדרות ובתנועה הקיבוצית. אולם המאבק לא היה קל. משך כמה שעות ישבו מנהיגי המרד עם המשורר, הסבירו לו ארוכות את השתלשלות העניינים. לבסוף החליט אלתרמן: לא יתכן שדוד בן-גוריון ומרדכי נמיר, מזכיר ההסתדרות, יודעים את האמת. מישהו חייב להסבירה להם. ומכיון שלא נמצא מועמד מתאים, נטל נתן אלתרמן את הימיה לידיו, החליט לפנות בצעמו אל האנשים המכריעים, לגסות להשיג פשרה של כבוד.

כשהופיע, בלחית מיכה פרי, ממארגני עליה ב' וצעירי מפא"י, במשרדו של מרדכי נמיר, לא הכירה המזכירה את שמו, סרבה להפריע למוזכר שהיה עסוק בשיבה. רק כשמיכה פרי פנה אליה במיכת הטון הפיקור די, ירושה מימי היותו מסקד יציאת אירופה, מטרה על הביקור למרדכי נמיר, שקיבל את השניים כעבור שעה.

לפגישה לא היו תוצאות. נמיר נשאר תקיף, הבהיר שלא יירצה אלא אחר שישבור לחלוטין את אגוד הימאים. תוצאות דומות היו לפגישה שניה, וגם לפגישה עם דוד בן-גוריון. ראש הממשלה העמיד פני אדם שאינו יכול להתערב בעסקי זולתו, הודיע שכחבר ההסתדרות הוא מקבל את מרות ההסתדרות.

ביום הששי שעבר, כשפתחו רבבות קור"איו הקבועים של נתן אלתרמן את דבר כתיב ליהנות מן הסדר השביעי, נוכחו לדעת כי המשורר זנח את השיר, פנה אליהם ב-138 שורות של פרוזה. בצניעותו הרגילה, אך בתקיפות שלא נשמעה לשתי פנים, הודיע נתן אלתרמן את מסקנו: ההסתדרות אינה צודקת, הימאים צודקים. בשם הציבור הרואה כהרעה עוד גשר אחד של הבנה ואהבה בארץ הזאת; בשם בטחונה וכוחה ושלומה של המדינה שאינה צריכה קרעים נוספים על קרעיה — בשם כל אלה התעורר ותצא נא מפי העם הקריאה אל קברניטיו ליתר מתנוות וצלילות דעת. ובסיום הדברים ציטט המשורר את דבריו של דויד אל מפקדיו, טרם צאתם לקרב נגד אבשלום, בנו המורד: "לאמר, לאס לי לנער אבשלום".

מתוך הדברים גם נבחר כי פסוק זה לא בא במקרה, אף כי לא פורש. אבשלום נרצח על ידי יואב, מצביאו של דויד, בניגוד לפקודות האב מתוך מטרה מסיימת: למנוע התקרבות חדשה בין האב והבן, שיואב לא היה מעוניין בה, רמז אלתרמן: ההתקרבות בין האב והרוחם (הועד הפועל) והבן המרדני (הימאים) הושמה לאל, בכונה תחילה, ע"י הגורם השלישי, הנסתר מן העין, שלא היה מעוניין בהתקרבות זו: האיש החזק של מועצת פועלי חיפה.

פתיל רועם לפצצה

בה' בשעה שנתן אלתרמן קירב את הגפרור לפתיל הרועם שעתידי היה לסוץ את פצצתו בדבר, נמשך בשדה הקרב העיקרי, בנמל חיפה, המאבק החם. אופיו של הסכסוך כהתנגשות בין בני הדור הצעיר לבין המנגנון הוותיק התבלט עוד יותר כשהצטרפה לחזית הימאים דמות מענינת נוספת: הצעיר החיפאי אדן גרץ, בלונדי ועדין יבבור, יליד הארץ, מחתיקי הימאים.

לאדן ניתן לחת דחיפה חדשה בפרשה בשל שלוש תכונות: כבן השותף העיקרי בחבר דיונוגוף (אמו בעלת בית חרושת לקרמיקה) הוא מנהל את החברה בעודו אביו; הוא מחזיק תעודה של רכיבובל; הוא נמנה עם סוג האנשים המסוגלים להסתכן ולהקריב למען ענין הנראה לו כצודק.

כרוב הצעירים בארץ נראה גם לאדן גרץ שענין הימאים צודק, וכי המנגנון משתדל לדרוס גילוי של עצמאות ותופש. הוא ביקש דרך לעזור לימאים. תחילה ניסה לתרוך בין הצדדים, ניסה להפעיל בעל מפנה ידוע שיחל את הסכסוך על סמך הכרה בניצוגות הימאים. כשנכשל נסיון זה, כשאר נסיונות התייך, ביקש להפגין בעצמו הפגנה רומנטית על סיפון אחת האניות, דבר שהתאים לנטייתו (הוא מנגן על פסנתר, כותב שירים בשעות הפנאי). אולם לבקשה ניגש לפעולה מעשית יותר, שגרמה למפנה מסוים באופי הסכסוך כולו: הוא הרחיק את רכיבובל של איתנו מאיר דיונוגוף העונגת בנמל חיפה, נטל לידיו את הפיקוד על האניה, חתם הסכם עם הימאים המורדים התכונן להפלגה. כשעברה האניה נגבה על פניו, מופעלת בידי "מתנדבים" צפר 3 צפירות'בוז בצוטר אניתו. הסיכון בצעד זה היה ברור: ההסתדרות יכולה להשבית את פועלי הנמל, למנוע

פריקת מטען מן האניה. גם תנועת לא היתה רבה: לחברה רק 2 אניות, לעומת 21 האניות של שוהם. אולם מבחינה פסיכולוגית היתה זאת מפלה רבתית למנגנון. בכל זאת לא יכול הדבר לגרום אפתעה למישהו: חברת דיונוגוף התייחסה מן הרגע הראשון באהדה לשביתה, שהיתה מכונת בעיקרה נגד השלטון המונופוליסטי של חברת שוהם על הים — שלטון שגם חברת דיונוגוף סבלה ממנו לא במעט. ואילו לימאים היתה מאז גישה חיובית ביותר לחברת דיונוגוף, שיחסה לעובדיה היה הפוך מזה של חברת שוהם. אולם במאזן הכללי של המאבק לא היותה חברת דיונוגוף גורם גדול, ופעולתו של אדן גרץ נשארה בגדר הפגנת סולידריות שלא שינתה את יחסי הכוחות.

ככל שקטנו סיכויי הימאים לנצחון וגברה בהם ההכרה בכוחה העצום של הנהגת ההסתדרות שגישה את כל שלוחותיה בממשלה, בהסתדרות, בצבא ובמשטרה למסע-ההשמדה, כן נעלם רצון המתנגדות בקרב הימאים עצמם ופינה את מקומו לקיצוניות חדשה. אחרי ירידתם של ימאי ארצה מאניתם, ללא התנגדות פעילה, כלאו אנשי נגבה את השוטרים שנשלחו אליהם. אותה שעה הפיצו אוהדים בתל-אביב ובחיפה שמועות שמצאו הר רחב בקרב ידידי הימאים: שטר אחד נזרק מעל סיפון האניה הימה, וכיוצא בזה. לעומת שמועות אלה, שנחבדו, נחבר כי היתה התנגדות פעילה לפחות במקום אחד: המוני אוהדים בחיפה התנגשו עם המשטרה, פוזרו אחרי שימוש הדדי בכוח הנורע.

דוקא בשעה שגברה בחוגי ההסתדרות האמונה בנצחונם המחולט, החל גואה בציבור גל של אהדה פעלתנית שלא היה לו תקדים מאז הקמת המדינה. הימאים הפכו חביבי הקהל. תרומות בשעור של למעלה מ-1000 ל"י ליום זרמו לקופתם. עמדתו של שר התחבורה, שסרב לקבל לראיון את הימאים השובתים, אך הסכים להבאתם ארצה של עשרות מפירי-שיתפסו את מקומם, עוררה בוז כמעט כללי. גם ראש הממשלה לא עורר אהדה רבה כשכינה את מנהיגי הימאים, חלוצי ההפעלה והספנות, המוכרים היטב מזה שנים כמעט לכל חתיקי ההגנה והפלמ"ח, בשם אויבי המדינה וחב"לנים.

נתן אלתרמן

התותח הכבד ביותר

רק מעטים הבינו מדוע אמר ראש הממ"ש שלה את אשר אמר. כי בינתיים עברה החזית המכרעת משערי נמל חיפה לנמלים הורים.

עוד ברגע שהימאים התפטרו מן האניות הראשונות תלו תקוות רבות באגודי הימאים ופועלי הנמל בארצות חוץ. ברור היה כי עמדת ההסתדרות תישבר אם יסרבו פועלי איטליה, צרפת ואמריקה לפרוק את האניות המונחגות בידי מפירי-שביתה.

כנגד איום זה היתה לשליטה ההסתדרות רק נשק אחד: נשק העלילה. הם הפעילו את תותחם הכבד ביותר — דויד בן-גוריון עצמו — כדי ליצור את הרושם בעולם, בציריות ישראל ובמשרדי ההסתדרות הציוניות, כי המרד אינו אלא יליד מזימה שטנית של סוכני הקומאינפורם, שרצו לחבל במדינה למחרת הצטרפותה הגלויה לחזית המערב. עסקנים ציוניים רבים, שהיו מתביישים להתערב כדי לשכנע פועלים לשוץ פעולה עם מפירי-שביתה, לא נרתעו, כמובן, להגן על מדינת ישראל מפני מזימה שטנית זו.

לקח הקרב

כשהתקרב השבוע השלישי של המאבק לקצו, ונצחונה הסופי של ההסתדרות נראה כמעט כוודאי, ישבו הימאים וידידיהם בחיפה, תל-אביב וירושלים וניסו להסיק את המסקנות הראשונות מלקח הקרב.

אין ספק שלקח הקרב הראשונה נעשתה על ידי הימאים עצמם, כשהתפטרו מעבודתם במקום להכריז מיד על שביתה אמיתית, כפי שעשו כעבור שבועיים. צעד זה נגזע מבטחון עצמי, שלא העריך כראוי את עוצמתם של שליטי ההסתדרות, את נכונותם להפעיל את כל ריכוזי-כוחותיהם. בהעדר שביתה היה קל לגייס את המתנדבים הראשונים ולהפעיל את האניות הראשונות. מעשים אלה לא היו עוברים בצורה כה חלקה לוא היה צריך להוריד את הימאים מן האניות בכוח עוד בשבוע הראשון.

אולם רצינית יותר היתה האטיות בה התגייסה דעת הקהל, וחוסר יומה צבורית פעילה לתמיכה בימאים. מלבד קריאת-האחים, שהפצתה נמנעה במידה רבה ע"י המשטרה, וכמה אסיפות-עם, לא נשאה האהדה הציבורית פרי במעשים (פרט למגבית). בשל איבתם של רוב העיתונאים (שקל היה להם להשיג חומר מדובר הועד הפועל, אך קשה היה להם לטרוח לחיפה ולקבל את דעת הימאים), לא הבין הקורא את סענות הימאים, אלא כעבור שבועיים.

הצעירים שנוצקו באופן אינסטינקטיבי לעזרת הימאים, בהבינם כי מאבק ראשון זה בין המנגנון ובין מורדי הדור הצעיר הטיל את צלנו על דמות המדינה בעתיד, לא ידעו לכוון את מרצם באפיק מלחמתי יעיל. אחד הגורמים הוא, כלי ספק, ההרגל הפושה בנוער לסמוך על המפלגות המאורגנות, במקום על פעולה עצמית. אחת התוצאות היתה שלא נתארגן ועד ציבורי פעיל, שהיה מסוגל להשפיע קבועות על העתונות ולארגן הפגנות אהדה מעשיות. יריקה על הארץ. הסובל האמתי מכל הסכסוך היה, כמובן, משק המדינה.

עוד יעברו חדשים רבים עד שיתברר הנוק העצום הנגרם עתה מדי יום ביומו לאניות צי הסוחר, המפליגות בימים כשעל סיפונם, "מתנדבים" החסרים, ברובם המכריע, נסיון ימי ואהבה למכונות. בנגוד לבית-חרושת, בו אפשר לתקן כל הקלקול בקלות, גורם קלקול קטן באניה להשבחה משך ימים ושבועות נזק של מאות אלפי לירות.

אמר אחד הימאים: "מה איכפת לי אם לא אעלה על אניה? אמצא את פרנסתי במקצוע נוח יותר, ובתפקיד מכובד יותר. אולם מה שכוואב לי זה הצי. השקעתי בו את מיטב שנותי".

"איוה צי?" שאל חברו, במרידות. "אין צי ישראל, כשם שאין צי של פנמה. הרגל על התורן הוא דגל ישראל, אולם הימאים הם איטלקים, קפריסאים וחלאת-אדם אחרת, אשר האמריקאים והגורבים יורקים לפניהם על הארץ".

להקמת המוזיאום, נחבר כי זכרם של שני קדושי המלכות ראוי שיועלה במקום אחד בלבד, בחדר הגרדום בעכו.

"אלהיה, חזור הביתה!" אליהו חכים, צעיר חיפאי בן עשרים ואליהו בית-צורי, מודד תל-אביבי הרגו ב-6 לנובמבר 1944 את הלורד מוין (ובטעות: את נהגו) בצאתו ממ' כונינו על סמלו את משטר הדיכוי הבריטי. חכים (שהוריו ביקשו להוציאו מן המחת"רת על-ידי מודעות בעיתונות: "אלהיה, חזור הביתה, אמך חולה!") ובית-צורי הוצאו ל' הורג כעבור חצי שנה, אחר שנידונו למחת על-ידי בית-דין מצרי, לא נחוו, למרות לחץ דעת הקהל המצרית שלא עמדה נגד תביעתו

המחתרת

משורה שאחר רק האמות

אחר שיוצאי לח"י דאגו להקמת מוזיאום שיכנס מסמכים ומצויגים הקשורים במחתרת (בין השאר: שעוני מוקשים תוצרת בית ואקדחים חלודים) חיפשו צורה ניאאתה לק' דש את זכרם של חבריהם, אליהו בית-צורי ואליהו חכים. הורגו שר המדינה הבריטי בקהיר, הלורד מוין. בין הוצאת מסמכים וכלי-נשק שהוטמנו באדמת פרברים תל-אביביים (חולון, בתים) שהפכו מקרקע בור שיכונים עירוניים וחיפוש אחר מרתף בן שלושה או ארבעה חדרים

אולם משך 24 שעות לפני תחילת תלת בוכת בד ששקלה כמשקל העומד להתלות, כדי להבטיח שחבל התלייה לא ייקרע ואחר ביצע מנהל בית-הסוהר, הקצין קלארי, שנח שב כאדם שקט על-ידי עצירי לטרון (תמורת שכר רשמי של חמש לירות) את כל אחת משבע התליות בשנים 1946, 1947.

אחר כל תלייה הודקה הודעה על דלת בית-הסוהר שבשרה כי "היום... נתלה... מעיר..." בתוספת המזורה "דגתלה בראי", כיוון שלפי החוק אסור היה להלות אדם חר' לה. דוב גרונר רופא בפדגונת מפעציו מפשי-טת משטרת רמת-גן טרם הועלה לגרדום (המשך בעמוד 10)